

ЭКОЛОГИК МУАММОЛАРНИ OLDINI OLISH HAMDA TABIATNI ASRAB AVAYLASHNING HUQUQIY ASOSLARI

A'zamov Adhamjon Axrorjon o'g'li
Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Hozirda shiddat bilan oldinlab borayotgan zamonda tabiatga ham e'tibor qaratish va uning gullab yashnashiga hissa qo'shibgina qolmay uning huquqiy asoslarini ham shior sifatida qabul qilib olish kerakligi. Orol dengizining qurishi va uning oldini olishning huquqiy va siyosiy asoslarini jamiyatga ongiga singdirish va shu yo'l bilan tabiat muhofazasi qilishga hissa qo'shish.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, tabiat, ekologiya, ekologik muammolar, ekologik huquq, yashil makon, yashil makon platformasi, Orol dengizi, suvni tejash, suv tanqisligini oldini olish, tabiiy boyliklar, chiqindilarni qayta ishlash va ularni uzluksiz ravishda amalga oshirish.

Kirish. Yer Galaktikada hayot gullab yashnaydigan joy, unda necha million yillardan beri insonlar va tirik jonzorlar yashab kelmoqda. Bizning ona sayyoramiz o'zida ko'p kimyoviy elementlarni ya'ni tabiiy boyliklar o'zida mujassam etgan. Bundan bir necha yuz yillar oldin bu moddalar ya'ni elementlarni qazib olish unchalik oson bo'lmagan, hozirda esa zamon takomillashib borishi natijasida bu qazilmalar haddan ziyod ko'p qazib olinmoqda. Bundan tashqari suv masalasi ham alohida o'rinda turadi chunki yer aholisi kun sayin ko'paymoqda bu o'z navbatida suvga ehtiyojni ham o'zi bilan birga oshirib bormoqda. 2023-yil 15-yanvar xolatiga ko'ra dunyo aholisi 8 milliardga yetdi. Aholi ko'paygan sari uning maishiy ehtiyojlari ham o'z navbatida yuqorilab boradi bu nima degani maishiy chiqindilar ham ortib boradi va tabiatga misli ko'rilmagan darajada zarar yetkazadi. Bu tabiat bilan birga hayvonot dunyosi va o'simlik dunyosiga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi.

Asosiy qism. Biz shu yurtda tug'ildikmi shu yurtning tuzini yedingmi endi biz ona O'zbekistonimizni tabiatni asrab avaylashni qonimizga singdirishimiz lozim. Birinchi galdagi ekologik muammo bu Orol dengizini qurishidir. Bu haqda quyidagi ma'lumotlar fikrimizni isbotlaydi. Oxirgi 40-45 yil davomida Orol dengizi sathi 22 metrga pasayib ketdi, akvatoriya maydoni 4 martadan ziyodga kamaydi, suv hajmi 10 baravargacha (1064 kub km dan 70 kub km) kamaydi. Qurib qolgan tubi maydoni 4,2 mln. gektarni tashkil etib, tutash hududlarga chang, qum-tuzli aerozollarini tarqatish manbaiga aylandi. Bu yerda har yili atmosfera havosiga 80 dan 100 mln. tonnagacha chang ko'tariladi. Shu bilan bir vaqtda, Amudaryo va Sirdaryoning deltalarida yerlarning tanazzulga uchrashi va cho'llashish sur'atlari o'sib bormoqda. Ozi Orolga

shu ikki daryodan suv quyiladi ammo Afg'onistondagi Qo'shtepa kanali Amudaryoning suvini kamayishiga keskin tashir ko'rsatish mumkin.

Endi bu masalarga qonuniy yondoshsak. Birinchi navbatda qomusimizga nazar tashlasak O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 49-moddasi

Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega.

Davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi.

Shaharsozlik hujjatlarining loyihalari qonunda belgilangan tartibda jamoatchilik muhokamasidan o'tkaziladi.

Davlat barqaror rivojlanish prinsipiga muvofiq, atrof-muhitni yaxshilash, tiklash va muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Davlat Orolbo'yi mintaqasining ekologik tizimini muhofaza qilish hamda tiklash, mintaqani ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlantirish yuzasidan choralar ko'radi.

Bu moddaning birinchi satrida asosiy mazmuni shundan iboratki har bir O'zbekiston fuqarosi erkin va xolis atrof muhit to'g'risida o'ziga kerakli ma'lumotlar olishga haqlidir.

Jahon bankining ma'lumotlarga ko'ra so'ngi 20 yil ichida Xitoy davlati Shvetsiya davlati hududiga teng keladigan daraxtzor tashkil etibdi. Daraxt kesishni kamaytirish va uning o'rniga ko'proq daraxt ekish biz uchun juda muhim. Shuning uchun ham "Yashil makon" umummilliy amalga oshirilmogda bu esa o'z samarasini ko'rsatmogda. Shu munosabat bilan "Yashil makon"platformasi ahamiyati katta.

"Yashil makon" platformasi — hududlarning tuproq-iqlim sharoiti, mavjud daraxtlar soni, turi va joylashuvi, shaharlarning ko'kalamzorlashtirilganlik darajasi, daraxtlarni kesish, shu jumladan, sanitariya maqsadida kesish uchun berilgan ruxsatnomalar, aniqlangan qonun buzilishi holatlari va ular bo'yicha ko'rilgan choralar to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan elektron ma'lumotlar bazasi.

Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi 80-maqсад: Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish, shahar va tumanlarda ekologik ahvolni yaxshilash, "Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirish.

"Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida har yil kamida 200 million tup daraxt ekish. "Yashil makon" umummilliy loyihasi tashabbuslariga mos tarzda respublikaning 10 ta hududida aerobiologik monitoring tizimini yo'lga qo'yish.

Maishiy chiqindilarni yig'ishni 100 foizga, ularni qayta ishlash darajasini 2026-yilga qadar 21 foizdan 50 foizga yetkazish.

Respublika bo'yicha 51 ta yer usti tabiiy suv obyektlari (daryolar, kichik daryolar va tabiiy ko'llar)ning sanitariya-muhofaza zonalari va sohil bo'yi mintaqalarini belgilash ishlarini yakunlash.

Toshkent shahrini aholiga qulay, ekologik toza va yashash uchun barcha imkoniyatlar mavjud bo'lgan hududga aylantirish, ko'kalamzorlashtirish darajasini 30 foizga yetkazish.

Orol dengizining qurigan tubida qo'shimcha 500 ming gektar yashil maydonlarni barpo etib, 2026-yil yakuniga qadar ularning umumiy hajmini 2,5 million gektarga yoki hududning 78 foiziga yetkazish.

Orolbo'yida xalqaro "Yashil iqlim" va Global ekologik jamg'armalarning bioxilma-xillik, iqlim o'zgarishi va tuproq yemirilishining oldini olishga qaratilgan dasturlari asosida 300 million AQSh dollari qiymatidagi loyihalarni amalga oshirish.

Shahar va tuman markazlarida har 50 — 100 ming aholi uchun "jamoat parklari"ni tashkil etish.

Orolbo'yi mintaqasida yashovchi aholini ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish.

81-maqсад: O'rmonlar maydonini kengaytirish.

Respublika hududlarida o'rmonlar maydonini kengaytirish va o'rmon fondi yerlaridan samarali foydalanish.

O'rmon fondining tog' va tog'oldi hududlari plantatsiyalarini barpo qilish.

Cho'l hududlarida o'simliklarni ko'paytirish, hududlarda himoya o'rmonzorlari barpo etish.

Sug'oriladigan yerlarni eroziyadan va melioratsiya obyektlarini qum ko'chishidan saqlash uchun ihota daraxtzorlarini barpo etish.

Davlat o'rmon fondi yerlarida o'rmonlardan foydalanish, o'rmon fondini kengaytirishni tartibga solish.

O'rmonlarni qo'riqlash va muhofaza qilish mexanizmini tubdan qayta ko'rib chiqish.

Xulosa va yechimlar. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasining bir satrida shunday deyilgan: "mamlakatimizning bebaho tabiiy boyliklarini ko'paytirishga hamda hozirgi va kelajak avlodlar uchun asrab-avaylashga hamda atrof-muhit musaffoligini saqlashga astoydil ahd qilib" deya sz ketadi. Bunda biz tabiiy boyliklardan keragidan ortiq foydalanmasligimiz zarur chunki tabiiy boyliklar biz uchun abadiy berilmagan biz ularni avlodlarimiz uchun asrab qolishimiz kerakva ko'payishiga hissa qo'shsak vatanimiz taqdiri befarq bo'lmagan bo'lamiz.

Jamiyat ongiga ekologiya asrab avaylashni singdirish juda oson emas buning uchun biz eng avvalo albatta pastdan yuqoriga chiqamiz. Bu nima degani biz maktabgacha ta'limdan boshlashimiz kerak ularga daraxt kesish, chiqindilarni ko'chaga tashash, suvni isrof qilish va suvga chiqindi tashashga nafrat uyg'otishimiz

kerak va uning oqibatlarini ularning ongiga singdirsak bu o'z samarasini ko'rsatadi va kelajakka juda katta foyda keltiradi.

Keyingi halda esa jamoat joylaridagi reklamalarni tabiat va orol dengizi muammolarini va bu muommolarning ularning oqibatlarini jamiyatga ko'rsatib borish zarur. Shu yo'l bilan ularni tabiatga va atrof muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1."O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi"
- 2."Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi" <https://lex.uz/docs/-5841063>
- 3.O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASINING QARORI DAVLAT O'RMON FONDIGA KIRMAVDIGAN DARAXTLAR VA BUTALARNI EKISH, PARVARISH QILISH VA ULARDAN FOYDALANISH TARTIBINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH TO'G'RSIDA.
<https://lex.uz/docs/-6165732>
- 4.<https://t.me/Geosiyosatuz>